

В. М. НАУМЕНКО, канд. іст. наук, доцент, ПВНЗ Інститут сходознавства і міжнародних відносин «Харківський колегіум», Харків

ДІЯЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО ШТАБУ «СХІД» У НЕПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЯХ ПРОМИСЛОВОСТІ В ОКУПОВАНІЙ УКРАЇНІ (1941-1943 РР.)

У статті досліджено функціонування різних галузей промисловості, які не належали до пріоритетних для воєнної німецької економіки. Ті галузі господарства, що не мали особливої ваги для успішного ведення війни, об'єднали в загальну групу «Інша промисловість». Під керівництвом цієї групи було налагоджене обмежене виробництво на різних підприємствах, продукція з яких йшла на потреби нацистської армії та службовців окупаційного апарату.

Ключові слова: Друга світова війна, Економічний штаб «Схід», економічна інспекція «Схід», промисловість, виробництво.

Вступ. Друга світова війна належить до найтрагічніших сторінок в історії України. Дискусії щодо різних аспектів Другої світової війни, зокрема окупаційної політики, продовжують залишатися у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Упродовж всієї війни Україна була піддана небувалій за розмахом економічній експлуатації нацистською окупаційною владою. Ця проблема неодноразово порушувалася у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Велику увагу науковці приділяють пограбуванню та руйнації окупантами економічного потенціалу захоплених територій СРСР, заходам нацистів у сфері сільського господарства, невдалим намаганням відновити виробництво на окремих підприємствах тощо [1]. Проте діяльність окупаційних органів влади в деяких галузях обробної промисловості залишається малодослідженою проблемою.

Метою дослідження є висвітлення та аналіз діяльності Економічного штабу «Схід» на території окупованої України у галузях промисловості, що не належали до пріоритетних у нацистських передвоєнних планах.

Виклад основного матеріалу. Особлива роль у воєнних планах Третього Рейху відводилася господарському потенціалу України, за рахунок якого передбачалося створити надійну сировинну та продовольчу базу, необхідну для ведення війни. Саме на українській території був зосереджений найважливіший на той час промисловий та сільськогосподарський потенціал Радянського Союзу.

У перших економічних планах Третього Рейху галузі обробної промисловості, окрім частково металургійної та машинобудівної, не належали до пріоритетних. У своєму наказі від 27 липня 1941 р. Г. Геринг відносно цілей економічного

© В. М. Науменко, 2013

управління на нових окупованих східних землях наголошував, що використання усіх інших галузей економіки, окрім зазначених головних, повинні відходити на задній план, доки в повному обсязі не будуть встановлені німецькі інтереси у вирішальних для воєнної німецької економіки секторах [2]. Проте такі плани розроблялись без урахування руйнувань, які залишились на захопленій території після відступу радянських військ.

У поданому для написання історії діяльності Економічного штабу «Схід» звіті від шеф-групи «W» (група, що відповідала за промисловість окупованих східних територіях в цілому) вказувалось, що вони очікували на експлуатування непошкоджених радянських промислових підприємств, як це було в інших захоплених країнах Західної Європи: «Умови для роботи промислової економіки були на Сході особливо несприятливими. Коли наші війська вступили на радянську територію, були виявлені систематичні руйнування економічного потенціалу відступаючими більшовиками, а цього ніхто не допускав після досвіду Західної воєнної кампанії. Спочатку здавалось, що будь-яка економічна діяльність взагалі неможлива» [3].

Для розгортання економічної діяльності на окупованих східних територіях, що перебували під управлінням військової влади, було створено Економічний штаб «Схід», до складу якого входило 5 економічних інспекцій. Фактично, всі області України різний по тривалості час перебували у сфері діяльності інспекції «Схід». Територіальні межі її компетенції змінювались відповідно до зміни лінії фронту. У правобережній частині республіки ця інспекція майже не мала змоги розгорнути роботу – за короткий термін після захоплення ці землі перейшли в економічні відомства рейхскомісаріату «Україна», дистрикту «Галичина» та генерал-губернаторства «Трансністрія». Основна діяльність економічної інспекції «Схід» здійснювалась на територіях лівобережної частини Київської області, в Полтавській, Дніпропетровській та Запорізькій областях, які до вересня 1942 р. перебували під управлінням військової влади, а також у Чернігівській, Сумській, Донецькій, Луганській та Харківській областях, що постійно впродовж окупації залишалися під керівництвом воєнних інстанцій управління.

До функцій економічних інспекцій відносилися наступні повноваження: визначення наявності і стану складів, промислових та сільськогосподарських підприємств; забезпечення першочергової охорони важливих господарських об'єктів; проведення якнайшвидшої відбудови і запуску промислових, транспортних і комунальних підприємств, що безпосередньо мали сприяти виконанню бойових операцій і постачанню армії; забезпечення збору врожаю і проведення невідкладних сільськогосподарських робіт; складання економічної характеристики окупованого району [4].

Провідні для воєнної економіки Третього Рейху галузі промисловості були виділені при штабові в окремі групи, як, наприклад, групи «Гірничодобувна промисловість», «Машинобудування», «Хімія» тощо [5]. Ті ж ланки економіки, які не мали, на перший погляд, особливої важливості для успішного ведення війни,

були включені в загальну групу «Інша промисловість» на чолі із доктором Вайдманном. До цих галузей відносили виробництво будівельних матеріалів, скла, порцелянових, дерев'яних та керамічних виробів, а також шкіряну та тютюнову промисловість [6].

Підприємства обробної промисловості на окупованій території України під керівництвом Економічного штабу «Схід» були у великій кількості введені у дію, незважаючи на директиву вищого керівництва Третього Рейху про експлуатацію фактично лише видобувної промисловості. Керівники штабу дуже швидко зрозуміли, що для своєчасного забезпечення Вермахту необхідними виробами за рахунок економіки окупованих територій, необхідно було розгортати діяльність на підприємствах майже усіх ланок економіки. Великий простір захопленої радянської території та подальше просування нацистських військ далі на схід, сильно збільшили відстань лінії фронту від німецьких баз постачання. Щоб і надалі було можливим проведення німцями військової компанії, необхідно було налагодити виробництво широкого спектру товарів на окупованих територіях. Солдати Вермахту потребували не тільки продовольства, але і різних товарів щоденного вжитку: одягу, взуття, ліків, посуду, обігрівачів тощо.

На підприємствах, які входили до сфери відповідальності групи «Інша промисловість», станом на листопад 1942 р. в області діяльності економічної інспекції «Схід», працювало 12 підприємств із загальною кількістю 461 місцевих робітників [6]. До квітня 1943 р. число введених в експлуатацію заводів і фабрик збільшилось до 45, а кількість робітників – до 1 717 чоловік [6].

Внаслідок проведеної перед відступом радянських військ економічної евакуації та безпосередньо воєнних дій, на окупованій німцями території залишилися великі руйнування: знищеними або сильно пошкодженими виявилися не тільки важливі господарські об'єкти, але й житлові та адміністративні будинки, дороги. Для різноманітних ремонтних робіт, в першу чергу для відновлення шляхів, необхідні були будівельні матеріали. Економічна розвідка підприємств, що займалися виготовленням будівельних матеріалів, показала, що рівень руйнувань на них був нижче, ніж в інших галузях економіки. Наприклад, цементні фабрики в Дніпропетровську та Дніпродзержинську за умов подачі електроенергії відразу могли розпочати роботу [7].

Роботі підприємств, що виготовляли будівельні матеріали, заважали ті ж причини, що і в більшості інших галузях промисловості – відсутність електроенергії, достатньої кількості сировини та робітників. Спочатку керівництво Економічного штабу «Схід» вирішило використовувати для відновлювальних робіт знайдені запаси будівельних матеріалів і вводити у дію тільки ті підприємства, які не вимагали значних ремонтних робіт та капіталовкладень. При економічній інспекції «Схід» був виявлений склад цементу в місті Здолбунов, із якого в жовтні 1941 р. передали 5 000 тонн для будівництва шосе в Житомирі та Бердичеві [8, 9].

У деяких містах почали працювати цегельні заводи. У Бердянську Економічний Штаб «Схід» поставив завдання налагодити виробництво із щорічним випуском

продукції у 2 млн. штук цегли [9]. По мірі можливості, працював цегельний завод у Ромнах із кількістю робітників у різний час від 14 до 34 чоловік [10, арк. 5, 66, 136, 208]. З 15 вересня 1941 р. почали роботу два цегельних заводи в Чернігові з місячною спроможністю 180-200 000 штук цегли. Проте запасів сировини не вистачало для використання повної потужності підприємств. Так, цегельний завод № 1 з лютого по квітень 1942 р. виготовив 347 000 будівельної цегли, завод № 2 за той же період – 155 000 [11, арк. 15-26]. За браком сировини, з травня 1942 р. цегельний завод № 1 у Чернігові був закритий і відбувався лише випуск решти запасів цегли. У лютому 1942 р. на заводі з 32 робітників економічна команда «Чернігів» залишила працювати тільки комірника та 4 сторожів. На травень 1942 р. запаси підприємства складала 351 000 цегли, до жовтня всі вони були видані в основному військовим частинам та окупаційним установам [12, арк. 1-10]. Цегельний завод № 2 продовжував працювати до завершення німецької окупації із приблизною кількістю робітників 50 чоловік. За січень-лютий 1943 р. на заводі було вироблено близько 200 000 цегли [13, арк. 1-3].

Цегельним заводам та керамічним майстерням в області економічної інспекції «Схід» були надані великі замовлення на виготовлення різних керамічних виробів (в основному, столових приборів) [14]. Наприклад, при Роменському цегельному заводі керамічна майстерня виготовляла глиняні чашки, миски, горщики, макітри, попільнички й навіть іграшки. Станом на 1 січня 1943 р., було виготовлено наступну кількість продукції [15, арк. 441]:

Таблиця 1. Продукція Роменського заводу на 1 січня 1943 р.

Попільнички	Маслянки	Чашки	Собачки	Ведмеді	Зайчики	Мавпи
377 шт.	37 шт.	53 шт.	81 шт.	205 шт.	38 шт.	151 шт.

Потреба у цементі та вапні постійно збільшувалася для термінових робіт, як, наприклад, для будівництва греблі в Запоріжжі. Знайдених запасів та невеликої кількості нового виробництва цих матеріалів було зовсім недостатньо. Економічний Штаб «Схід» сподівався налагодити виробництво цементу та вапна у великій кількості з літа 1942 р. в Амвросіївці (економічна команда «Сталіно») та Новій Баварії (економічна команда «Харків»). У травні 1942 р. почав випуск продукції вапняковий завод в Кушугумі (Запорізька область) із щомісячним виробництвом 250 тонн [16]. У Ромнах із червня 1942 р. були відновлені роботи на алебастровому заводі, де в різні періоди німецької окупації працювало від 5 до 15 чоловік. Завод займався видобутком діабазу та щебня, відпускав якісний алебастр по ціні 65 рублів за тону [17, арк.7, 15, 22, 27].

Внаслідок збільшення розквартирування німецьких військ в окупованих районах, особливо із середини 1942 р., гостро постало питання про ремонт помешкань, в першу чергу, їх захист від морозів за допомогою засклення вікон [16]. Через те, що потреба в необхідній для виробництва скла соди та вугілля не покривалась ані місцевим виробництвом, ані підвозом із Німеччини, скляні фабрики

в області економічної інспекції «Схід» не могли працювати. Головнокомандуючий тилової групи армій «Схід» запропонував через місцеві комендатури розпочати збір старого скла у великих містах, через які проходила залізниця, щоб зібране відразу доставляти до підприємств на переробку [7]. На скляному заводі в Костянтинівці ремонтні роботи затягнулись до лютого 1943 р. і лише наприкінці липня 1943 р., після відповідного забезпечення содою та іншими матеріалами, почалось виробництво скла [18]. Загалом, на цьому підприємстві було виготовлено 215 000 кв. метрів скла, з яких 65 000 кв. метрів було відправлено на потреби армії [19].

Важливою продукцією для військових були тютюн та цигарки. Група розвідки Економічного штабу «Схід» у своїх звітах констатувала, що на багатьох тютюнових підприємствах радянськими частинами при відступі була демонтована або виведена із ладу більшість устаткування. Наприклад, із тютюнової та сигаретної фабрик в Кременчуці було демонтовано та вивезено майже усе обладнання, включаючи мотори. У Прилуках на тютюновій фабриці, де в довоєнний час працювало 750 робітників, радянські частини також демонтували устаткування, проте не змогли вивезти все. На фабриці виявили запаси 580 тонн курильного та нюхального тютюну. За даними економічної розвідки, ця фабрика могла випускати 200 млн. цигарок на рік [7].

Для забезпечення солдат Вермахту цигарками та тютюном, керівництво штабу вирішило доставити необхідне обладнання для сигаретних фабрик окупованих територій з Рейху. Сигаретна фабрика в Києві, яка в мирний час виготовляла 2-3 млн. цигарок на день, була не сильно пошкоджена і змогла запрацювати на 40 % від попередньої потужності. Восени 1941 р. було введено у дію декілька сигаретних та тютюнових підприємств, продукція яких в більшій частині відправлялась на фронт. У Ромнах, Лубнах, Прилуках, Черкасах та Кременчузі переробляли в основному махорку [8].

До середини 1942 р. в області економічної інспекції «Схід» запрацювали майже усі тютюнові фабрики, проте використання їх у повному обсязі було неможливим через недостатню кількість струму [20]. Завдяки підвозу необхідного обладнання, з 15 жовтня почалась експлуатація сигаретної фабрики в Кременчузі із середнім щоденним виготовленням близько 100 000 цигарок. З 1942 р. виробництво на цьому підприємстві значно зросло. Тільки з 1 по 15 березня 1942 р. було виготовлено майже 14 млн. цигарок та 7 680 пакетів шеку [18]. На фабриці махорки та тютюну в Лубнах щоденно випускали 18 000 пачок махорки-тютюну, частина якого відправлялась на фронт, частина відпускалася німецькому персоналу окупованих територій та працюючому на стратегічних для Вермахту підприємствах місцевому населенню [8].

Починаючи із 1943 р. на тютюнові бази економічної інспекції «Схід» постійно нападали партизани, через що було прийнято рішення збільшити вивіз тютюну без затримок на фабриці, та значну кількість експортувати до Рейху. Так, в березні 1943 р. тільки з Полтавської, Сумської та Чернігівської областей вивезли до Німеччини 4 000 тонн тютюну [18]. Завдяки налагодженню роботи тютюнових підприємств,

Економічний штаб «Схід» зміг забезпечити сигаретами та тютюном воюючу на східному фронті німецьку армію та відомства окупованих радянських територій і відмовитись від підвозу цієї продукції із Рейху [19].

Крім того, в окупованих областях, під управлінням економічних команд, працювали підприємства з виготовлення різноманітних допоміжних виробів та товарів повсякденного вжитку. З квітня 1942 р. була введена у дію рога-кістна фабрика у Чернігові, на якій виготовляли різні гудзики, зубні щітки, гребні та розчіски [21, арк. 3, 5]. Виробництво та видача виробів цього підприємства у штуках за 1942 р. виглядало таким чином [22, арк. 3]:

Таблиця 2. Продукція Чернігівської рога-кістної фабрики за 1942 р.

Найменування продукції	Вироблено	Видано	Із якого місяця почалось виробництво
Гудзики перламутрові	506 400	466 800	червень
Гудзики кістяні	165 050	78 700	квітень
Гудзики брючні	1 300	1 300	жовтень
Гудзики штамповочні	24 453	19 363	квітень
Гудзики гальмитові	12 749	5 549	квітень
Зубні щітки	4 645	4 645	15 серпня
Розчіски	3 545	2 811	квітень
Гребні	2 765	2 355	квітень
Мундштуки	70	58	15 серпня

Чернігівській завод «Лозовик» спеціалізувався на випуску такої продукції, як корзини, сумки, дитячі коляски, столи, стільці, брязкальця для немовлят, хлібниці, підставки для посуду тощо [23, арк. 1-34]. У Сумах працював гвоздильний завод із кількістю робітників в різний час німецької окупації від 26 до 42 чоловік. На підприємстві виготовлялися залізно-жерстяні та ковальні вироби [24, арк. 8, 9, 115]. В області економічної команди «Сталіно» з січня 1942 р. випускали щомісячно 1 500 чайних та столових ложок із алюмінію [14].

Заробітна платня робітників на підприємствах, що знаходились у підпорядкуванні економічної інспекції «Схід», становила від 6-8 до 37 рублів за один робочий день, в залежності від кваліфікації робітника та займаної посади. Наприклад, заробітна платня директора рога-кістної фабрики Чернігова складала 900 рублів на місяць, бухгалтера – 700 рублів, слюсар отримував 500 рублів на місяць, підсобний робітник – 288 рублів [25, арк. 4]. Для цегельних заводів окупаційними органами влади були встановлені такі місячні ставки заробітної плати: директор – 650 рублів, бухгалтер, комірник та хімік – по 500 рублів, технік-лаборант – 400 рублів [26, арк. 2, 4]. На алебастровому заводі в Ромнах заробітна платня директора складала 700 рублів, бухгалтера – 600 рублів, бригадира – 400 рублів, конюха – 280 рублів на місяць [27, арк. 17, 19, 78].

Проте такої заробітної плати було зовсім недостатньо для нормального харчування однієї людини, не кажучи вже про утримання родини. У період окупації

ціни на продукти, наприклад, у Харкові були такими: 1 кг картоплі та цибулі коштував 100 рублів, пшениці – 250, кукурудзи – 222, масла тваринного – 2 400, сала – 2 000 рублів. За таких умов, місцеве населення могло жити лише за рахунок продажу власних речей [28, с. 280]. Дехто з працюючих на обробних підприємствах, щоб якимось чином вижити, намагались списати окрему продукцію на брак, щоб її можна було продати або обміняти на харчові продукти. Наприклад, скульптор керамічної майстерні Роменського цеглового заводу повідомляв про списання на брак 286 одиниць вироблених іграшок та попільниць [15, арк. 440]. Можна припустити, що ці іграшки в подальшому були виміняні на так звані «мінках», які були розповсюджені на окупованій території.

Для збільшення зацікавленості місцевого населення в роботі та запобіганню втеч у навколишні села, з середини 1942 р. керівництво Економічного штабу «Схід» надало наказ про організування харчування робітників при підприємствах, для чого відкривались їдальні на заводах та фабриках або у навколишніх будівлях. Проте ситуація із харчуванням робітників до кінця окупації залишалась вкрай важкою [6].

Висновки. Таким чином, велика площа захопленої радянської території та подальше просування нацистських військ углиб країни збільшили відстань лінії фронту від німецьких баз постачання. Для покращення забезпечення солдат Вермахту необхідними виробами, а також для зменшення обсягів підвезення із Німеччини, окупаційна влада намагалась налагодити виробництво широкого спектру товарів безпосередньо на окупованих територіях.

Плануючи експлуатацію завойованих радянських територій, німецькі економічні керівники не залишили поза увагою жодну ланку господарства. Ті галузі економіки, що не мали особливої ваги для ведення війни, було об'єднано в загальну групу «Інша промисловість». Під керівництвом цієї групи на окупованих українських землях було налагоджене обмежене виробництво на різноманітних підприємствах, продукція з яких в основному йшла на потреби армії та службовців окупаційного апарату. У деяких містах працювали заводи з виробництва скла, будівельних матеріалів. У сфері відповідальності економічної інспекції «Схід» випускали продукцію майже всі тютюнові фабрики, що навіть дозволило нацистам відмовитися від підвезення сигарет на фронт із Рейху. Втім, невелика кількість виробленої продукції на підприємствах групи «Інша промисловість» не змогла у повному обсязі покрити величезні потреби Вермахту, забезпечити німецьких солдат і окупаційних службовців необхідними товарами.

Список літератури: 1. Загоруйко М. М., Юденков А. Ю. Крах плану «Ольденбург»: О срыве экономических планов фашистской Германии на оккупированной территории СССР / М. М. Загоруйко, А. Ю. Юденков. – Москва, 1974; Кондратенко Л. В. Крах планів фашистських загарбників щодо пограбування промислово-сировинного потенціалу України // Укр. іст. журнал. – 1977. – № 1. – С. 133-141; Ветров І. Г. Економічна експансія третього рейху в Україні / І. Г. Ветров. – К., 2000. – 232 с.; Тарнавський І. С. Спроби налагодження і використання окупаційною владою місцевої промисловості та впровадження приватної ініціативи в Донбасі (1941-1943 рр.) // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 283-287. 2. *Bundes Archiv/Militaer Archiv.* RW 31/11. Kriegstagebuch, 24. Juni - 31. Dez.

1941. Bd. 2: 1941-1941, Enthält: Anlagen Nr. I - VII und 1 – 36. **3.** *BA/MA* RW 31/981. Geschichte des Wi Stab Ost. Enthält: Aufbau der gewerblichen Wirtschaft in den besetzten Ostgebieten, Währungs- und Kreditpolitik, Bank- und Kreditwesen, Versicherungen, Preisbildung und -überwachung, Deckung des allgemeinen Truppenbedarfs. **4.** *BA/MA* RW 31/1013. Geschäftsverteilungs- und Stellenbesetzungspläne einschließlich Wi Kdos und Außenstellen. Bd. 1: 1941-1943. Enthält: Chefgruppe W, Wi In' en Süd, Mitte, Nord, z.b.V. „Hessen“, z.b.V. „Westfalen“. **5.** *BA/MA* RW 31/971. Geschäftsverteilungsplan. **6.** *BA/MA* RW 31/60. Monatsberichte. Bd.17. Enthält auch: Verschiedene Meldungen. **7.** *BA/MA* RW 31/67. Halbmonatsberichte. Bd.2. Enthält: September - Oktober 1941. **8.** *BA/MA* RW 31/14. Kriegstagebuch, 24. Juni - 31. Dez. 1941. Bd. 5: 1941-1941, Enthält: Anlagen Nr. 61-62. **9.** *BA/MA* RW 31/46b. Monatsberichte. Bd. 1: 1941-1942. **10.** *Державний архів* Сумської області, ф.Р-2845, оп. 1, спр. 7. Денежные приходно-расходные документы. Ведомости на получение заработной платы рабочим и служащим завода (июнь 1942 г.). **11.** *Державний архів* Чернігівської області, ф. 3040, оп. 1, спр. 20. Срочные сообщения о работе промышленности г. Чернигова, заявления о приеме, справки, выданные для получения кирпича. **12.** *Державний архів* Чернігівської області, ф. 3040, оп. 1, спр. 19. Срочные сообщения о работе промышленности г. Чернигова и копия срочного обязательства. **13.** *Державний архів* Чернігівської області, ф. 3040, оп. 1, спр. 64. Срочные сообщения о работе промышленности г. Чернигова. **14.** *BA/MA* RW 31/46a. Monatsberichte. Bd. 1: 1941-1942. **15.** *Державний архів* Сумської області, ф. Р-2845, оп. 1, спр. 13. Денежные приходно-расходные документы. Ведомости на получение заработной платы рабочим и служащим завода (декабрь 1942 г.). **16.** *BA/MA* RW 31/52. Monatsberichte. Bd.9: 1942. **17.** *Державний архів* Сумської області, ф. Р-2877, оп. 1, спр. 1. Переписка с промышленным отделом Роменской горуправы по вопросам выделения транспорта, выдачи алебаstra и др. Список рабочих завода. **18.** *BA/MA* RW 31/33. Kriegstagebuch, 3. Vierteljahr 1943. Bd. 2: 1943. Enthält: Anlagen. **19.** *BA/MA* RW 31/982. Geschichte des Wi Stab Ost. Enthält: Bergbau, Elektrotechnik, Stahl- und Eisenbau, Mineralöl und Mineralölerzeugnisse, Chemische Produktion, Steine und Erden, Glas und Keramik. **20.** *BA/MA* RW 31/47. Monatsberichte. Bd.2: 1942. **21.** *Державний архів* Чернігівської області, ф. Р-3034, оп. 1, спр. 18. Баланс Черниговской рога-костной фабрики за февраль 1943 г. **22.** *Державний архів* Чернігівської області, ф. Р-3034, оп. 1, спр. 3. Ведомости поступления и расходования готовой продукции за апрель 1942 – июнь 1943 гг. **23.** *Державний архів* Чернігівської області, ф. Р-3023, оп. 1, спр. 6. Картотека учета текущих счетов, сведения о выпуске и реализации готовой продукции (1942 г.). **24.** *Державний архів* Сумської області, ф. Р-1870, оп. 1, спр. 2. Счетное распоряжение о нормах, амортизации, договора, акты обследования, выводы по ревизии гвоздильного завода. **25.** *Державний архів* Чернігівської області, ф. Р-3034, оп. 1, спр. 24. Кассовые оправдательные документы, послужившие основанием для бухгалтерских записей (счета, накладные, ордера). **26.** *Державний архів* Чернігівської області, ф. 3040, оп. 1, спр. 77. Распоряжения Черниговской городской управы по управлению кирпичными заводами о штате, финансовым и хозяйственным вопросам. **27.** *Державний архів* Сумської області, ф. Р-2877, оп. 1, спр. 3. Ведомости на выплату заработной платы, инвентаризационные описи, приходно-расходные ордера. **28.** *Скоробогатов А. В.* Харків у часи німецької окупації (1941-1943) / А. В. Скоробогатов. – Харків, 2004. – 368 с.

Надійшла до редколегії 13.10.2013

УДК 94:338.45.021 (477-074) «1941/1943»

Діяльність Економічного штабу «Схід» у «непріоритетних» галузях промисловості в окупованій Україні (1941-1943 рр.) / В. М. Науменко // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. - № 61 (1034). – С. 76–84. Бібліогр.: 28 назв.

В статье исследовано функционирование различных отраслей промышленности, которые не принадлежали к приоритетным для военной немецкой экономики. Те отрасли промышленности, которые не имели особенного веса для успешного ведения войны, объединили в общую группу «Другая промышленность». Под руководством этой группы было налажено ограниченное производство на разных предприятиях, продукция которых шла на нужды нацистской армии и служащих оккупационного аппарата.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Экономический штаб «Восток», экономическая инспекция «Восток», промышленность, производство.

The article deals with the various sectors of industry that did not belong to the priority of German war economy. Those industries that had special significance for the successful conduct of the war were united in a common group of «Other products». Under the leadership of this group has been established limited production at various plants, production of which was spent on the needs of the Nazi occupation army officers and staff.

Keywords: World War II, Economic Staff «East», economic Inspection «East», industry, manufacturing.